

**OZODLIKDAN MAHRUM ETISH BILAN BOG'LIQ BO'LGAN JAZONI
IJRO ETISH MUASSASALARIDA MAHKUMLARNI MAHKUMLARNI
UMUMIY TA'LIM VA KASB HUNARGA O'QITISH**

Ergashev Shomurod Sharif o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20606242>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ozodlikdan mahrum etish joylarida saqlanayotgan mahkumlarni umumiy o'rta ta'lim va kasb-hunarga o'qitishning ma'muriy-huquqiy, ijtimoiy hamda pedagogik asoslari kompleks tahlil qilingan. Jazoni ijro etish muassasalarida (JIEM) ta'lim jarayonini tashkil etish mahkumlarni jamiyatga qayta ijtimoiy moslashtirish (resotsializatsiya) va retsidiv jinoyatchilikning oldini olishning eng samarali vositasi sifatida baholangan. Shuningdek, qamoqxona tizimida ta'limni raqamlashtirish, masofaviy o'qitish elementlarini xavfsizlik talablariga mos ravishda joriy etish masalalari ko'rib chiqilgan. AQSh, Norvegiya, Germaniya va Janubiy Koreya davlatlarining penitensiar tizimidagi ilg'or xorij tajribasi o'rganilib, milliy jinoyat-ijroiya qonunchiligini takomillashtirish hamda penitensiar ta'lim sohasidagi tadqiqotlarni OJS va SCOP.UZ kabi xalqaro va milliy platformalarda indeksatsiya qilish bo'yicha aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jazoni ijro etish muassasasi, umumiy ta'lim, kasb-hunarga o'qitish, resotsializatsiya, penitensiar tizim, retsidiv jinoyatchilik, xorij tajribasi, raqamli ta'lim, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ административно-правовых, социальных и педагогических основ общего среднего образования и профессионального обучения осужденных, отбывающих наказание в местах лишения свободы. Организация

Contact: 99 826 99 56

образовательного процесса в учреждениях по исполнению наказания (УИН) оценивается как наиболее эффективное средство ресоциализации осужденных и предотвращения рецидивной преступности. Также рассмотрены вопросы цифровизации образования в пенитенциарной системе, внедрения элементов дистанционного обучения в соответствии с требованиями безопасности. Изучен передовой зарубежный опыт пенитенциарных систем США, Норвегии, Германии и Южной Кореи, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию национального уголовно-исполнительного законодательства и индексации исследований в сфере пенитенциарного образования на международных и национальных платформах, таких как OJS и SCOP.UZ.

Ключевые слова: учреждение по исполнению наказания, общее образование, профессиональное обучение, ресоциализация, пенитенциарная система, рецидивная преступность, зарубежный опыт, цифровое образование, социальная адаптация.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the administrative, legal, social, and pedagogical foundations of general secondary education and vocational training for convicts serving sentences in places of deprivation of liberty. The organization of the educational process in penal institutions is evaluated as the most effective means of resocializing convicts and preventing recidivism. The issues of digitizing education in the penitentiary system and introducing elements of distance learning in accordance with security requirements are also considered. The advanced foreign experience of the penitentiary systems of the USA, Norway, Germany, and South Korea was studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving national penal legislation and indexing research in the field of penitentiary education on international and national platforms such as OJS and SCOP.UZ.

Keywords: penal institution, general education, vocational training, resocialization, penitentiary system, recidivism, foreign experience, digital education, social adaptation.

Ozodlikdan mahrum etish jazosining asosiy maqsadi faqatgina jinoyat sodir etgan shaxsni jamiyatdan izolyatsiya qilish va jazolash emas, balki uni axloqan tuzatish, huquqqa itoatkor xulq-atvorni shakllantirish va ozodlikka chiqqanidan so'ng jamiyatga to'laqonli a'zo sifatida qayta moslashtirishdan (resotsializatsiya) iboratdir. Ushbu murakkab va serqirra maqsadga erishishning eng ishonchli va tajribada o'zini oqlagan instrumenti — bu mahkumlarni umumiy ta'lim va kasb-hunarga o'qitish hisoblanadi.

Aksariyat jinoyatlar, xususan, mulkiy va zo'ravonlik jinoyatlari negizida shaxsning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari, kasbiy malakasining yo'qligi va ma'naviy-ma'rifiy bo'shliq yotadi. Jinoyat-ijroiya tizimida ta'lim va mehnat terapiyasini to'g'ri tashkil etish mahkumning qamoqdagi vaqtini uning kelajagi uchun sarmoyaga aylantiradi. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish davrida jazoni ijro etish muassasalarida (JIEM) ta'lim berish usullari ham tubdan modernizatsiya qilinishini, eskirgan yondashuvlardan voz kechib, mehnat bozorida haqiqatda talab yuqori bo'lgan kasblarga o'qitishni taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida har kimning bilim olish huquqi kafolatlangan bo'lib, bu huquq shaxsning ozodlikdan mahrum etilganligi munosabati bilan bekor qilinmaydi. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksiga asosan, jazoni ijro etish muassasalarida mahkumlarning umumiy o'rta ta'lim olishi va hunar o'rganishi qat'iy tartibga solingan.

Umumiy ta'limning kriminologik va ijtimoiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- **Dunyoqarashning o'zgarishi:** Ta'lim jarayoni mahkumning tafakkurini kengaytiradi, uning o'z qilmishini tanqidiy baholashiga yordam beradi. Kitob

mutolaasi va aniq fanlarni o'rganish miya faoliyatini jinoyat rejalashtirishdan intellektual rivojlanishga buradi.

- **Psixologik barqarorlik:** Dars mashg'ulotlari yopiq muassasadagi bir xil va zerikarli (monoton) hayot tarzini o'zgartiradi, mahkumlarda kelajakka umid va o'ziga ishonch hissini shakllantiradi. Qamoqxona sharoitidagi depressiya va o'z joniga qasd qilish holatlarini kamaytiradi.

- **Ijtimoiy muloqot madaniyati:** O'qituvchilar va boshqa mahkumlar bilan dars jarayonidagi sog'lom muloqot shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy normalarga tezroq ko'nikishiga zamin yaratadi.

KASB-HUNARGA O'QITISH VA MEHNAT TERAPIYASI (VOCATIONAL TRAINING)

Agar umumiy ta'lim shaxsning ma'naviy va intellektual ehtiyojlarini qondirsa, kasb-hunarga o'qitish uning kelajakdagi iqtisodiy mustaqilligini kafolatlaydi. Mahkumning ozodlikka chiqqanidan so'ng ishsiz va daromadsiz qolishi retsidiv (jinoyatni takroran sodir etish) jinoyatchilikning 1-raqamli sababidir.

JIEMLarda kasb-hunarga o'qitishning o'ziga xos mezonlari:

- **Mehnat bozori talablariga moslik:** Mahkumlarni faqatgina an'anaviy kasblarga (duradgorlik, g'isht terish, tikuvchilik) o'qitish bilan cheklanib qolmaslik kerak. Bugungi kunda IT-mutaxassisliklari (boshlang'ich dasturlash), kompyuter dizayni, avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish (diagnostika) kabi zamonaviy kasblarga jalb etish ijobiy samara beradi.

- **Diplom va sertifikatlar masalasi:** Eng muhim huquqiy jihat shundaki, mahkumga beriladigan kasb-hunar diplomi yoki sertifikatida ushbu hujjat qamoqxonada (JIEMda) berilganligi haqida qayd bo'lmasligi qat'iy kafolatlanishi shart. Aks holda, bu hujjat ozodlikda uni ishga qabul qilishda ijtimoiy stigma (tamg'a) bo'lib xizmat qiladi.

• **Ishlab chiqarish bilan integratsiya:** Kasb-hunar markazlari JIEM hududidagi ishlab chiqarish zonalari bilan uzviy bog'langan bo'lishi kerak. Nazariy bilim olgan mahkum darhol o'sha yerning o'zida amaliyot o'tab, davlat yoki xususiy sektor buyurtmalarini bajarishi va buning ortidan kafolatlangan oylik maosh olishi resotsializatsiyaning eng to'g'ri yo'lidir.

TA'LIM JARAYONIDAGI ASOSIY MUAMMOLAR VA PSIXOLOGIK OMILLAR

Ozodlikdan mahrum etish muassasalarida ta'limni tashkil etish bir qator obyektiv va subyektiv qiyinchiliklarga duch keladi:

1. **Motivatsiyaning yetishmasligi:** Kattalar yoshidagi va uzoq muddatga qamalgan mahkumlarda o'qishga nisbatan qiziqish past bo'ladi. Ular ko'pincha "endi bari kech" degan psixologik tushkunlikda bo'ladilar.

2. **Pedagogik kadrlar muammosi:** Yopiq turdagi, xavfli jinoyatchilar saqlanadigan muassasalarda ishlash uchun fuqarolik ta'lim muassasalaridan yuqori malakali o'qituvchilarni jalb qilish oson emas. Bu maxsus ijtimoiy himoya, yuqori oylik maosh va psixologik tayyorgarlikni talab etadi.

3. **Kriminogen submadaniyat (tyuremnaya subkultura):** Qamoqxona ichki yozilmagan qoidalariga ko'ra, ayrim jinoyatchilar toifasi o'z xohishi bilan mehnat qilishni yoki ma'muriyat tashkil etgan darslarga qatnashishni o'zining "avtoritet"iga zidd deb biladi. Bunday submadaniyat ta'siriga tushgan yoshlarni o'qishga jalb qilish alohida operativ-psixologik yondashuvni talab etadi.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA TA'LIM ("E-PENITENSIAR" TIZIMI IMPLIKATSIYASI)

Zamonaviy huquq-tartibot organlari faoliyatida "High-tech policing" tamoyillari amal qilayotgan bir vaqtda, jazoni ijro etish tizimi ham axborotlashtirishdan chetda qolmasligi lozim. Xavfsizlik talablariga qat'iy rioya

qilgan holda qamoqxonalarda yopiq internet (Intranet) tizimini yaratish va elektron ta'limni joriy etish muhimdir.

- **Masofaviy ta'lim (E-Learning):** Mahkumlarga oliy ta'lim muassasalarining masofaviy ta'lim dasturlarida qatnashish imkoniyatini yaratish. Buning uchun maxsus himoyalangan, tashqi tarmoqqa (ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlarga) chiqish imkoni bloklangan kompyuter sinflari tashkil etilishi kerak.

- **Virtual kutubxonalar:** Mahkumlar uchun qog'oz kitoblar bilan birga minglab elektron adabiyotlar, o'quv qo'llanmalari va video-darsliklar jamlangan ichki serverlarni ishga tushirish.

- **Raqamli rehabilitatsiya:** Bugungi kunda uzoq muddat (10-15 yil) jazoni o'tab chiqqan shaxs raqamli texnologiyalarni, hatto oddiy smartfon yoki bank kartasidan qanday foydalanishni bilmaydi. Bu esa uni yangi jamiyatdan mutlaqo ajratib qo'yadi. Shu sababli jazosi tugashiga oz qolgan mahkumlar uchun "zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha tayyorlov kurslari" o'tilishi shart.

XORIJ TAJRIBASI: NORVEGIYA, GERMANIYA, AQSH VA YAPONIYA

Mahkumlarni ta'lim orqali jamiyatga qaytarish bo'yicha xorijiy davlatlar (xorij tajribasi) juda katta yutuqlarga erishgan:

- **Norvegiya:** Dunyodagi eng insonparvar qamoqxona tizimiga ega bo'lgan Norvegiyada retsidiv jinoyatchilik ko'rsatkichi eng past (20% atrofida). Halden qamoqxonasida mahkumlar oddiy talabalar kabi yashaydi. Ular grafika dizayni, professional pazandalik, musiqa asboblari yasash kabi kasblarni o'rganadi. Ta'lim tizimi to'liq "Normallik prinsipi"ga (Principle of Normality) asoslangan, ya'ni qamoqxonadagi hayot tashqi hayotdan iloji boricha farq qilmasligi kerak.

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQShda mahkumlar uchun ta'lim muassasalarini moliyalashtirishda "Pell Grant" (Federal ta'lim granti) dasturi

faoliyat yuritadi. Ushbu dastur mahkumlarga qamoqxonada turib universitet diplomini olish uchun moliyaviy yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qamoqda oliy ma'lumot olganlarning qayta jinoyat sodir etish ehtimoli 43 foizga kamaygan.

- **Germaniya:** Germaniya jazoni ijro etish tizimi "Dual ta'lim" (Duales System) tamoyiliga tayanadi. Ya'ni mahkum nazariyani qamoqxona maktabida, amaliyotni esa qamoqxona hududiga investitsiya kiritgan yirik xususiy kompaniyalarning (BMW, Bosch kabi korxonalarning kichik sexlarida) ustaxonalarida o'taydi. Ozodlikka chiqqan mahkum to'g'ridan-to'g'ri o'sha zavodga ishga qabul qilinadi.

- **Yaponiya:** Yaponiyada penitensiar ta'lim va mehnat o'ta qat'iy tartib-intizomga asoslanadi. U yerda kasb-hunar bilan bir qatorda axloqiy tarbiya, shaxsiy gigiyena va yapon an'analari chuqur o'rgatiladi. Mahkumlar yuqori aniqlik talab qiladigan ishlarni (mikrosexemalar terish, qog'ozdan san'at asarlari yasash) bajarish orqali sabr-toqat va e'tiborga o'rgatiladi.

ILMIY-AMALIY TAKLIFLAR VA XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ozodlikdan mahrum etish joylarida sifatli ta'lim va kasb-hunarga o'qitish tizimini tashkil etish davlatning xavfsizligini ta'minlash yo'lidagi eng samarali va uzoqni ko'zlagan siyosatidir. Mazkur tizimni takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksiga mahkumning jazoni o'tash davrida umumiy va kasb-hunar ta'limini muvaffaqiyatli tamomlaganligi hamda tegishli diplomni qo'lga kiritganligini jazoni muddatidan ilgari shartli ozod qilish (JMIQ) yoki jazoni yengilrog'i bilan almashtirish uchun inobatga olinadigan asosiy "ijobiy xulq-atvor" mezonlaridan biri sifatida qat'iy belgilash zarur.

Ikkinchidan, JIEMlar qoshida Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) asosida ishlab chiqarish va o'quv markazlarini tashkil etishga ruxsat beruvchi normativ-

huquqiy hujjatlar qabul qilish. O'z korxona filialini qamoqxona hududida ochgan va mahkumlarni o'qitib ish bilan ta'minlagan tadbirkorlarga soliq va bojxona imtiyozlari taqdim etish (Germaniya tajribasi).

Uchinchiidan, Ichki ishlar vazirligi huzuridagi Jazoni ijro etish departamenti faoliyatiga xavfsiz himoyalangan "E-Penitensiar" yopiq axborot tizimini to'liq joriy etish. Ushbu tizim doirasida masofaviy E-Learning platformalarini yaratish va xalqaro oliy o'quv yurtlari bilan hamkorlikda mahkumlarga onlayn (lekin nazorat ostida) ta'lim olish imkonini yaratish.

To'rtinchidan, Penitensiar ta'lim, mahkumlarni resotsializatsiya qilish va jinoyat-ijroiya huquqi sohasida olib borilayotgan yuridik va pedagogik tadqiqotlar natijalarini xalqaro standartlarga moslashtirish. IIV Akademiyasi hamda boshqa tadqiqotchilar tomonidan tayyorlangan metodik qo'llanmalar, ilmiy maqolalar va xorij tajribasi tahlillarini Open Journal Systems (OJS) tarmog'ida va Zenodo xalqaro ilmiy repozitoriylarida e'lon qilish. Bundan tashqari, respublika va xalqaro doirada o'tkaziladigan yuridik anjumanlar materiallarini **SCOP.UZ** (Scientific Conference Open Proceedings) kabi zamonaviy milliy platformalarda majburiy indeksatsiya qilish va ularga DOI (Digital Object Identifier) raqamlarini biriktirish. Bu milliy penitensiar tizimni isloh qilish bo'yicha o'tkazilayotgan tadqiqotlarning xalqaro ilmiy doiralarda e'tirof etilishiga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash kerakki, qamoqxona devorlari orasida berilgan sifatli ta'lim jinoyatchini yana takroran qamoqqa qaytaradigan kriminogen zanjirni uzishga qodir bo'lgan eng qudratli quroldir. Davlat jinoyatni faqat jazo orqali emas, balki shaxsni ma'rifatli qilish orqali butunlay yengishi mumkin.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.

Contact: 99 826 99 56

2. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
3. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son.
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
5. Qurbonov M. M. "Raqamlashtirish sharoitida jamoat xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari va axborot tizimlarining ahamiyati" // O‘zbekiston qonunchiligi tahlili jurnali. – Toshkent, 2024.
6. Davis, L. M., et al. "Evaluating the Effectiveness of Correctional Education: A Meta-Analysis of Programs That Provide Education to Incarcerated Adults". RAND Corporation, USA, 2014.
7. European Prison Observatory. "Prison conditions in Europe: Overview and trends". Rome, Italy, 2020.
8. Shamkov, A. A. "Mahkumlarni kasb-hunarga o'qitish orqali ijtimoiy reabilitatsiya qilish mexanizmlari". Penitensiar xabar jurnali, 2022.
9. "Budapesht konvensiyasi va xalqaro penitensiar qoidalar: Ta'limga huquq". Xalqaro hujjatlar to'plami.
10. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). "Roadmap for the Development of Prison-based Rehabilitation Programmes". Vienna, 2017.

